

УДК 316.662-055.2(497.11)
305-055.2(497.11)''19''

Др Вера Гудац Додић, виши научни сарадник
Институт за новију историју Србије
luvenido@ptt.rs

Оригинални научни рад
Примљен: 05.10.2018.
Прихваћен: 23.10.2018.

Још једном о развоју историје жена у Србији¹

Апстракт: *Након основних напомена о развоју женске историје, у чланку је указано на преплитање и сусрет различитих дисциплина, те интердисциплинаран приступ у проучавању тематике историје жена и историје рода. Приказан је селективан избор радова аутора и ауторки који се у српској историографији баве тим темама, махом у монографијама које су објавили. У тексту су обухваћени и зборници радова посебно значајни за развитак ове историјске дисциплине.*

Кључне речи: Женска историја, научна дисциплина, интердисциплинарност, развој, историографија.

Невидљивост историје жена и маргинализација целокупне тематике коју ће она имати у свом средишту, а потом и историја рода, на овим просторима владала је готово до самог краја 20. века. Иако је тема годинама на маргинама јавног поља, тек је последња деценија прошлог века одшкринула врата академским историографским истраживањима која у центру имају жену, да би у следећем веку женска историја бивала све више препозната као засебна истраживачка област и у српској историографији, значајно научно поље и нова историографска дисциплина.

У Америци и Европи, међутим, женска историја се појављује још од 60-тих година прошлог века. У почетку су настојања феминистичких историчарки

¹ Чланак је резултат рада на пројекту *Традиција и трансформација – историјско наслеђе и национални идентитети у Србији у 20. веку* (No 47019), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

првенствено била на трагу покретања „интелектуалног отпора” друштвеној неједнакости и подређености жена, односно „уписивања жена” у историју пре свега у функцији женског покрета². Тада је, записала је А. Столић, веза између новог феминистичког покрета и историје жена била очигледна, да би се средином 70-тих „женска историја одвојила од политичког активизма, проширила своја интересовања на проучавање свих аспеката живота у прошлости и стекла научни и академски легитимитет”.³ Пробијајући се ка пуном легитимитету научне дисциплине, пролазила је кроз различите етапе, почевши од настојања да се седамдесетих и осамдесетих година укључи у оквире историјске науке и интегрише у њу⁴, да би посебно добила на снази са замахом друштвене историје, њеним приступима и истраживањима прошлости.⁵ Увођењем категорије рода, термина пониклог под окриљем антропологије, који нагласак ставља на друштвено конструисане улоге мушкараца и жена, променљиве и зависне од контекста времена, а не на њихову биолошку датост, родна историја допринела је проширивању хоризонта истраживања.⁶ Категорија рода понудила је нове приступе и значај у истраживању прошлости и поред извесних ограничења која су се јављала у пракси.⁷ Мада је историја из женске перспективе релативно дуго чекала „легитимацију”, у међувремену је историја без жена постала немогућа,⁸ јер „жене заслужују властиту историју да би њихова истинита прича била испрочана”.⁹

² Ryan, P. Mary, „Ženska historija ulazi u vrijeme koje neće biti tako burno“ u: *Pro Tempore 6/7*, Eseji, članci i rasprave, Zagreb 2009, preveo Tomislav Brandolica, str. 15. (u daljem tekstu: Ryan, M., „Ženska historija...”)

³ Stolić, Ana, „Od istorije žena do rodne istorije“, u: Gizela Bok, *Žena u istoriji Evrope*, Beograd 2005, str. 426. (u daljem tekstu: Stolić, A., „Od istorije žena do rodne istorije...”)

⁴ У оквирима званичне историографије постојала је сумња у објективност женске историје, коректног ишчитавања извора, управо због њене повезаности са активизмом и женским покретом из кога је поникла. Столић, Ана, „Од политике ка новим научним дисциплинама: женска и родна историја“, у: *Хуманизација Универзитета 1*, зборник радова, Филозофски факултет, Ниш 2013, стр. 378. (У даљем тексту: Столић, А., „Од политике ка новим научним дисциплинама...”)

⁵ Исто.

⁶ Женска и родна историја су још од 80-тих, а посебно 90-тих година 20. века биле интегрисане у програме на америчким колеџима и универзитетима, обухваћене наставним плановима, са значајним бројем историчарки које су се тиме бавиле. Ryan, M., „Ženska historija...“, str. 16.

⁷ Столић, А., „Од политике ка новим научним дисциплинама...“, стр. 379–381.

⁸ Bok, Gizela, *Žena u istoriji Evrope*, Beograd 2005, str. 401; Marković, Predrag, „Istoriografija i seksualnost (polnost): skica za istoriju jedne discipline“, u: *Istorija 20. veka*, 2/2017, str. 150.

⁹ Majls, Rozalind, *Ko je spremio Tajnu večeru? Ženska istorija sveta*, Beograd 2012, str. 21.

Сусрет дисциплина

Историја жена у методолошком смислу не почива само на писаним архивским изворима и анализи документа већ оцртавању историјских слика доприноси и усмена историја, посебно значајна за ову дисциплину,¹⁰ интервјуи, анкете, методолошке технике развијане и под окриљем других научних дисциплина, пре свега социологије, антропологије, политикологије... Сећања жена, женска искуства и наративи, откривају женске праксе у прошлости и тамо где документи не досежу. Многе појаве нису могле да се уоче само на основу докумената. То још више потенцира и подупире међузависност истраживања различитих дисциплина у грађењу слика из прошлости и корпуса знања о историји жена. Интердисциплинарност иманентна женским студијама, обележила је и начине стицања знања о прошлим догађајима из женске перспективе.

Наглашена интердисциплинарност у приступу и проучавању те тематике условила је комбиновање метода различитих научних дисциплина, те њихово преплитање. Управо интердисциплинарност истраживања у области женских студија и мноштво различитих приступа чине да проучавања историје жена и историје рода превазилазе традиционалне оквире и међе струке и још више интензивирају брисање граница међу дисциплинама. То посебно важи за истраживања савремене женске историје.

Историја као дисциплина закорачила је у савременост и постала основа за промишљање друштва (друштвена историја). Истовремено социологија разумевање друштвених појава сагледава у историјском континуитету. Истраживања која се баве сагледавањем узрока и корена неког савременог проблема приближавају те научне дисциплине. Веза међу њима долази посебно до изражаја у области женске и родне историје.

У оквиру друштвених и хуманистичких наука у Србији, конекцију социологије и историје репрезентује и монографија социолошкиње Марине Благојевић Хјусон (Hughson) *Сутра је било јуче: прилог друштвеној историји жена у другој половини 20. века у Југославији*¹¹, али и многе друге студије и радови те ауторке. Веза међу дисциплинама је одсликана и у самом наслову књиге. Анализирајући природу и одлике родних режима у Југославији током друге половине двадесетог века, М. Благојевић се заправо бави родном историјом, друштвеном историјом југословенског социјализма и пише социолошку студију из женске перспективе.

¹⁰ Значај усмених предања у женској историји подцртава и Пол Томпсон. Томпсон, Пол, *Глас прошлости*, Београд 2012, стр. 22, 125–128.

¹¹ Marina Blagojević Hjuson, *Sutra je bilo juče: prilog društvenoj istoriji žena u drugoj polovini 20. veka u Jugoslaviji*, Novi Sad 2015.

Међу социолошкињама које су својим радовима знатно допринеле утемељивању родних студија, али и обликовању женске историје у Србији, трагајући за коренима савремених феномена у прошлости, сагледавајући њихову рефлексију на садашњост, јесу монографије и текстови проф. Анђелке Милић. Овде ћемо навести само неке њене књиге, значајне са становишта родних студија и женске историје: *Жене, политика, породица*¹²; *Женски покрет на раскршћу миленијума*¹³... У једном од својих текстова, написаних још деведесетих година двадесетог века, А. Милић потенцира важност изучавања савремене историје жена на начин „у којем се жене представљају као активне учеснице збивања, као субјекти који стварају сопствену историју и жене као стваралачки писци, тумачи и обрађивачи историјске приче”.¹⁴

Социолошке студије Љубице Рајковић, чији је истраживачко интересовање усмерено, поред осталог, на друштвени положај сеоских жена у селима по централној Србији, имају и историјску димензију.¹⁵

Поред социолошких, многа етнолошка и антрополошка истраживања и студије, такође се значајно преплићу и залазе у област историје жена, откривајући њихов живот у прошлости, уочавајући континуитете друштвених појава, или јој, пак, стварају и обезбеђују нове изворе, јер и сама њихова истраживања то постају. Упечатљив пример је студија Вере Ерлих из области социјалне антропологије *Југословенска породица у трансформацији*,¹⁶ која је пружала материјал за многа каснија истраживања женске и родне историје, те социологије породице. У оквиру савремених истраживања многе ауторке из етнографске перспективе пишу женску историју: Александра Павићевић, Мирослава Малешевић, Јадранка Ђорђевић Црнобрња и др.¹⁷

Интердисциплинарност женских студија и истраживачка перспектива различитих научних дисциплина преламају се и на историјске анализе, а томе

¹² Милић, Анђелка, *Жене, политика, породица*, Београд 1994.

¹³ Milić, Anđelka, *Ženski pokret na raskršću milenijuma. Izveštaj o empirijskom istraživanju u Srbiji i Crnoj Gori*, Beograd 2002.

¹⁴ Milić, Anđelka, „Patrijarhalni poredak, revolucija i saznanje o položaju žene“, *Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka, 2, Položaj žene kao merilo modernizacije*, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd 1998, стр. 558. Поред обимног научно-истраживачког опуса, Анђелка Милић је била једна од иницијаторки оснивања родних студија на Филозофском факултету у Београду.

¹⁵ Rajković, M. Ljubica, *Društveni položaj sela, seoskih porodica i seoskih žena u centralnoj Srbiji*, Beograd 2014.

¹⁶ Erlich, St. Vera, *Jugoslovenska porodica u transformaciji*, Zagreb 1971.

¹⁷ Осим студија и чланака поменућемо само неке монографије савремених ауторки. Павићевић, Александра, *На удару идеологија. Браќ, породица и полни морал у Србији у другој половини 20. века*, Београд 2006; Malešević, Miroslava, *Žensko. Etnografski aspekti društvenog položaja žene u Srbiji*, Beograd 2007; Ђорђевић Црнобрња, Јадранка, *Наслеђивање између обичаја и закона*, Београд 2011.

доприносе и радови Адриане Захаријевић који представљају својеврсну везу филозофије, феминистичке теорије и друштвене историје.¹⁸

Спој књижевности и историје који граде женске теме и женска перспектива такође је место сусрета различитих дисциплина. Женско стваралаштво у прошлости позиционира се у средиште интересовања многих ауторки. Историја женске књижевности део је у истраживачком опусу проф. Биљане Дојчиновић.¹⁹ Ту свакако треба упутити и на друге ауторке.²⁰ Преплитање књижевности и историје жена, у жанру женског портрета, подупиру и текстови Станиславе Бараћ, која се, поред осталог, бави женском књижевношћу у међуратном периоду и историјом периодике.²¹

Историја фотографије и женска историја могу се наћи у заједничком пројекту. Фотографија, не само као сведочанство прошлости, већ начин њеног представљања и интерпретације, „читање” фотографије и репрезентација жене, или „визуелне поруке” са насловних страна часописа *Жене данас*, анализирани су у текстовима историчарке уметности, проф. Миланке Тодић.²²

Жене у историји, југословенски период

Седамдесетих година прошлог века написано је неколико радова чији је истраживачки и тематски оквир жена у историји. Књига *Жене Србије у НОБ-у*,²³ групе ауторки, настала пригодним поводом,²⁴ презентује бројне документе и ма-

¹⁸ Zaharijević, Adriana, *Postajanje ženom*, Beograd 2010. Ауторка је бројних текстова из области женских студија и студија рода.

¹⁹ Биљана Дојчиновић је 2011. године покренула пројекат *Књиженство, теорија и историја женске књижевности на српском језику до 1915. године*, који отвара базу података о стваралаштву српских књижевница, као и *Књиженство*, часопис за студије књижевности, рода и културе. Ауторка је више монографија и студија, поменућемо само неке. Dojčinović, Nešić, B., *Ginokritika: Rod i proučavanje književnosti koju su pisale žene*, Beograd, 1993; Ista, *Susreti u tami: Uvod u čitanje Virdžinije Vulf*, Beograd 2011.

²⁰ Светлана Слапшак, Јасмина Лукић, Владислава Гордић Петковић...

²¹ Бараћ, Станислава, *Феминистичка контрајавност. Жанр женског портрета у српској периодици 1920–1941*, Београд 2015.

²² Миланка Тодић је многе своје текстове посветила овим темама. „Potrošačka kultura u izgradnji: predstava žene u štampanim reklamama“, *Zbornik Matice srpske za likovne umetnosti*, 2010, (213–234). Иста, „Нова жена или робињница луксуза: насловне стране женских часописа у Србији (1920–1940)“, *Зборник музеја примењених уметности* 4/5, 2008/2009, (145–163); „Герда Таро и Роберт Капа на насловним странама ревије Жена данас“, Годишњак за друштвену историју 1/2018 (19–43) и др.

²³ *Жене Србије у Ноб-у*, група аутора, ур. Боса Цветић, Београд 1975.

²⁴ Иницијативу за писање ове књиге покренула је Конференције за друштвени положај и активност жене у оквиру ССРНС, поводом обележавања три деценије од ослобођења, одржавања Прве конференције Антифашистичког фронта жена Србије и Првог конгреса КПС, те Међународне године жена. Исто.

теријале о учешћу жена у рату. Ауторке су настојале да пронађу и прикупе обиље података, прикажу биографије и помену што више боркиња да би нагласиле и потцртале допринос жена у рату. Значајна историјска грађа коју књига пружа, сведочи о томе.

Међу монографијама које су третирале друштвени положај и организовање жена у прошлости на овим просторима треба поменути студију Јованке Кецман, објављену крајем седамдесетих година 20. века *Жене Југославије у радничком покрету и женским организацијама 1918–1941*. Истраживање објављено 1978. године омеђено је раздобљем између два светска рата, хронолошки је структурирано и прати учешће жена у радничком покрету, Комунистичкој партији Југославије и женским организацијама.²⁵

Последња деценија двадесетог века време је у којем и на југословенском простору поједини радови отварају и шире истраживачке хоризонте уводећи у историјска истраживања и историјске анализе женску перспективу, утемељујући нову дисциплину у њеном оквиру. Један од најзначајнијих доприноса развоју женске историје у Југославији дала је Лидија Склевицки (L. Sklevicky), чији текстови су инспирисали друге радове, па и српску историографију. Њена истраживања приказана су у књизи коју је приредила Дуња Рихтман *Коњи, жене, ратови*²⁶. Текстови Лидије Склевицки у књизи конципирани су и сложени у три дела. Први део „Невидљиви предмет”, поред питања утемељивања женске историје у Југославији, третира и Антифашистички фронт жена, значај и улогу који је имао у друштву у Хрватској. Анализом организацијске структуре и промена унутрашње организације и форми рада АФЖ-а, у зависности од времена и друштвеног контекста, уочава и различит степен аутономије коју је та женска организација имала. Други део „Од антропологије жене до политичке антропологије”, творе њени текстови који указују на нужност увођења женске перспективе у антрополошка истраживања, а трећи, преводилачки радови и публицистички текстови које је објавила у часопису *Свијет*.²⁷

²⁵ Кецман, Jovanka, *Žene Jugoslavije u radničkom pokretu i ženskim organizacijama 1918–1941*, Beograd 1978.

²⁶ Sklevicky, Lidia, *Konji, žene, ratovi*, odabrala i priredila Dunja Rihtman Augustin, Zagreb 1996.

²⁷ Поред текстова поменуте ауторке, развојак женске историје у Хрватској обележили су многе студије, од којих ћемо навести само неке. Jambrešić-Kirin, Renata, *Dom i svijet: o ženskoj kulturi pamćenja*, Zagreb 2008. Jambrešić-Kirin, Renata, Škokić Tea, *Između roda i naroda*, Zagreb 2004; Dijanić Dijana, Merunka Golubić Mirka, Nijemčić Iva, Stanić Dijana, *Ženski biografski leksikon, Sjećanje žena na život u socijalizmu*, Zagreb 2004. i dr.

Деведесете године 20. века: утемељење дисциплине

Указујући на оне радове и студије које сматрамо посебно важним у утемељивању проучавања историје жена у Србији²⁸, а сагледавајући их као упоришта многих будућих истраживања из ове области, пре свих наводимо монографију Неде Божиновић, *Женско питање у Србији у 19. и 20. веку*,²⁹ те зборник Института за новију историју Србије, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века, 2. Положај жене као мерило модернизације*.³⁰

Деведесетих година 20. века, корачајући према области која је у Србији била на маргинама историјске науке, третирана још као гранично научно поље, група ауторки је свој истраживачки рад фокусирали на положај жене и тиме оснажила ту врсту истраживања у оквиру историјске дисциплине. Како је уредница *Зборника* Латинка Перовић у уводним напоменама констатовала, циљ је био „отварање проблема” и „постављање питања”.³¹ Приступ истраживача из различитих научних дисциплина пружали су му интердисциплинарност иако су у њему доминирали прилози историчара/ки.

Четири рада са различитим хронолошким одредницама анализирали су правни положај жене према законодавству у Србији; три рада посвећена су школовању жена; институције државе и друштва (двор, црква и војска) третирали су три прилога; један чланак је био посвећен државним женским институцијама – вишој женској школи; поглавље село-град: свет рада и породице творило је

²⁸ У тексту се првенствено прати развој историографских истраживања из ове области. Посебно је питање интегрисање женских и родних студија, и у том склопу женске историје, у наставне програме Београдског универзитета. У Београду је 1992. године, као алтернативни образовни пројекат, основан Центар за женске студије, који се примарно бавио образовним програмима са феминистичком и родном тематиком, али је обављао и истраживачку и издавачку делатност. Женске студије су као изборни предмет на основним студијама уведене прво на Филозофском факултету у Београду 1993. године, на одељењу за социологију, а потом и на Факултету политичких наука, 1997. Део програма Центра за женске студије је на ФПН-у институционализован и позициониран као Центар за студије рода и политике. У наредним годинама, студије рода су ушле и под окриље Новосадског универзитета, када је основан Универзитетски центар за родне студије са специјалистичким и магистарским програмом, а затим и као део докторског програма. Blagojević, Marina, „Ženske studije na Beogradskom univerzitetu“ u: Blagojević, Marina, ur. *Ka vidljivoj ženskoj istoriji – ženski pokret u Beogradu tokom 90-ih*, Beograd 1998, (222–257); Dojčinović-Nešić, Biljana, „Centar za ženske studije, istraživanje i komunikaciju“ u: *Ka vidljivoj ženskoj istoriji ...*, (207–220). Као основну слабост женске и родне историје у Србији, И. Пантелић и Б. Дојчиновић наглашавају слабо присуство родне историје у универзитетским програмима студија. Pantelić Ivana, Dojčinović Biljana „Women's and Gender History: The Case of Serbia“, *Clio on the Margins Women's and Gender History in Central, Eastern and Southeastern Europe, Aspasia*, Vol. 6, 2012, p. 139.

²⁹ Božinović, Neda, *Žensko pitanje u Srbiji u XIX i XX veku*, Beograd, 1996.

³⁰ *Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka, 2. Položaj žene kao merilo modernizacije*, ur. Latinka Perović, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, 1998. (U daljem tekstu: *Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka, 2.*)

³¹ Napomene urednika, *Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka, 2.*, str. 9.

шест радова, а професионална права и професионалне организације два; три прилога посвећена су стваралаштву жена, исто толико и политици и политичком животу. Следеће поглавље формирају четири рада која анализирају проблематику жена у рату; четири прилога посвећена су јавном мњењу, штампи о жени и женској штампи; поглавље схватања о жени и женском питању обликују три рада, а поглавље о личностима – два, колико и део посвећен припадницама других народности. Методолошким проблемима женске историје баве се три рада у поглављу: жене у историји и историја жена, питање метода. *Зборник* се завршава прилогом о равноправности жена у савременом друштву, те подацима о ауторима. Већ летимичан поглед на тематику прилога у *Зборнику* сведочи о значају покренутих тема и ма како парцијалне биле, оне трасирају правце будућих истраживања и пружају многе увиде у прошлост, без којих се историја жена на овим просторима не може ни писати ни разумети.

Монографија Неде Божиновић, у домаћој историографији третирана као прва синтеза у области историје жена у Србији, свакако је пружала велики допринос у њеном афирмисању и тематизовању. Стварана у постјугословенском контексту деведесетих година, у времену урушавања многих давно извојеваних права жена, слика о жени у прошлости током два века, освајању различитих права и слобода, и пре свега развитку женског покрета у том раздобљу, двојачко је била важна. Она је била значајна првенствено у научном погледу, али је ауторка указујући на тешко стечена права и путеве ослобађања жена, актуелизовала проблем поновног устоличавања патријархалних вредности које су у времену постсоцијализма увођене у јавни простор. Неда је и сама била актерка женског покрета о којем је писала. Ово „пионирско дело”, створено је из „духа и инспирације једне жене”³², записала је А. Милић. Уз оцену да се ради о „камену међашу у историографији о женском ослобођењу у Србији”, те важној, неопходној карици у историји жена, ограничавајуће моменте студије, проф. Милић је видела у искључивању ауторке из догађаја у којима је и сама учествовала, уздржавању од приказивања сопственог искуства и властитог разумевања онога што се збило, те њеним настојањима да се област коју истражује сагледа искључиво кроз „чисте” факте, односно кроз „објективистички приказ следа догађаја”.³³

³² Milić, Anđelka, „Žensko pitanje u Srbiji u XIX i XX veku“, *Ženske studije*, broj 5-6, Centar za ženske studije, Beograd. <https://www.zenskestudie.edu.rs/izdavastvo/elektronska-izdanja/casopis-zenske-studije/zenske-studije-br-5-6/230-zensko-pitanje-u-srbiji-u-xix-i-xx-veku>. Последњи приступ 4. 03. 2019.

³³ Исто.

Савременост

У 21 веку, на трагу овог истраживачког поља у Србији су настали многи историографски чланци, студије и монографије. Њихов обим, разноликост тема и проучаваних сегмената из живота жена, женске праксе и женска искуства у прошлости, потврђују све већа интересовања за истраживања женске и родне историје.

Предраг Марковић у раду посвећеном историји сексуалности кроз призматике коју проучава, наводи списак истраживачица и истраживача који су се у 21. веку бавили родном историјом, чија су истраживања резултирала првенствено монографијама. Већ сам број ауторки и написаних књига, наведених по азбучном реду, сведочи о значају које је ово истраживачко и сазнајно поље добило (Батинић Јелена, Булатовић Анђелка, Вујковић Сарита, Вулетих Александра, Вучетић-Младеновић Радина, Гудац-Додић Вера, Исић Момчило, Јанковић Иван, Милановић Јасмина, Младеновић Божица, Пантелић Ивана, Спасовић Ивана, Столић Ана, Шкодрић Љубинка).³⁴ У међувремену, настале су и друге историографске монографије у којима се о прошлости сазнаје и пише из перспективе жене.

Историјске анализе у чијем су средишту жене и родни односи, у тим монографијама хронолошки су смештене у различита времена и друштвено-политичке контексте, усмеравају истраживачки фокус на поједине аспекте живота жене и научни интерес на уже теме из историје жена на овим просторима.

Развитак женске историје као новог сазнајног и истраживачког поља, те нове историјске дисциплине, методологије на којој она почива, препреке и тешкоће са којима се суочавала, интерпретира Ана Столић у своја два текста.³⁵ Та ауторка истраживачки интерес усмерава на женску историју у 19. и 20. веку, а поред других, објавила је монографије: *Краљица Драга*,³⁶ биографију краљице Драге Обреновић сагледану у друштвеном и политичком контексту тог времена, и *Сестре Српкиње. Појава покрета за еманципацију жена у Краљевини Србији*.³⁷

³⁴ Marković, Predrag, „Istriografija i seksualnost (polnost): skica za istoriju jedne discipline“, u: *Istorija 20. veka, 2/2017*, str. 161, 162. Поред овог чланка, Марковић се сексуалношћу, али и питањима рода, бави и у другим текстовима, књигама. Marković, Predrag, *Beograd i Evropa 1918–1941*, Beograd, 1992; Марковић, Предраг, *Београд између Истока и Запада 1948–1965*, Београд 1996.

³⁵ Столић, А., „Од политике ка новим научним дисциплинама...“; Stolić, A., „Od istorije žena do rodne istorije...“.

³⁶ Столић, Ана, *Краљица Драга*, Београд, 2000. Књига је доживела и друго издање, овог пута под окриљем Завода за уџбенике *Краљица Драга Обреновић*, Београд 2009.

³⁷ Столић, Ана, *Сестре Српкиње. Појава покрета за еманципацију жена у Краљевини Србији*, Београд 2015.

Истраживања која се баве знаменитим женама у прошлости, које су на различите начине обележиле историју Србије веома су важна, а таквих студија и истраживачких пројеката нема много. Монографија Радоша Љушића *Кнегиња Љубица*³⁸ је биографија Љубице Вукомановић, жене Милоша Обреновића и прве српске кнегиње, али истовремено та књига је и сведочанство о Србији тог доба.

Образовање и школовање жена је, као значајно истраживачко подручје историје жена, било у средишту више радова. Школовање девојака у Србији у 19. веку, једна је од области интересовања проф. Љубинке Трговчевић Митровић³⁹. Поред осталог, Љ. Трговчевић приредила је и књигу: *Краљица Наталија Обреновић, Моје успомене*⁴⁰.

Ивана Б. Спасовић је друштвену позицију жена сагледавала кроз образовни систем у Јужном Банату, школе за женску децу, те прве студенткиње поникле из њих у раздобљу од 1874. до 1918. године.⁴¹

Брак и породицу у 19 веку, у том склопу и родне односе, изучавала је Александра Вулетић у неколико монографија. Анализе и особености брака у Србији тог времена, његових државних и друштвених оквира, те брачног живота, допринос су не само историји породице⁴² у српској историографији, већ и важна карика у сазнавању и разумевању положаја жене у прошлости и односа друштва према њој.⁴³

Породица из женског угла, једна од првих препознатих тема женске историје, обрађивана је и у студијама других историчара. Момчило Исић и Вера Гудац Додић анализирају је током 20. века у књизи *Жена је темељ куће. Жена и породица у Србији током двадесетог века*.⁴⁴

Историјске слике друштва у Србији, утемељене на анализама Момчила Исића, откривају свакодневицу жене на селу унутар културе патријархалног,

³⁸ Љушић, Радош, *Кнегиња Љубица*, Београд 2013.

³⁹ Trgovčević, Ljubinka, „O studentkinjama iz Srbije na stranim univerzitetima do 1914. godine“, u: *Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka*, 2; Трговчевић, Љубинка, „Школовање девојака у Србији у 19. веку“, у: *Образовање код Срба кроз векове*, Београд 2003.

⁴⁰ Трговчевић, Љубинка, *Краљица Наталија Обреновић, Моје успомене* (пр.) Београд, 1999. Књига је доживела више издања.

⁴¹ Спасовић, Б. Ивана, *Злата вредне: образовање женске деце у Јужном Банату од 1874. до 1918. године*, Панчево 2014.

⁴² Велики допринос изучавању породице и родних односа на Балкану дали су историјски антрополози М. Митерауер и К. Казер. Митерауер, Михаел, *Кад је Адам копао а Ева прела: историјско-антрополошки одгледи из прошлости европске породице*, Београд 2001. Kazer, Karl, *Porodica i srodstvo na Balkanu. Analiza jedne kulture koja nestaje*, Београд 2002.

⁴³ Вулетић, Александра, *Породица у Србији средином 19. века*, Београд 2002; *Брак у Кнежевини Србији*, Београд 2008.

⁴⁴ Исић, Момчило, Гудац Додић, Вера, *Жена је темељ куће, Жена и породица у Србији током двадесетог века*, Београд 2011.

аграрног друштва у првој половини 20. века, традиционалних вредности и патријархалних образаца живота. Многи путокази за разумевање целокупног друштва уписани су у сликовите описе живота сељанке, показујући дубоко укоренењу подређеност жене у свакодневици породичног живота.⁴⁵

Рат као тематика унутар дискурса женске историје постала је инспирација за поједине историчарке. Оне су своја истраживања оријентисале на турбулентна дешавања у различитим ратовима који су се водили на овим просторима, уводећи у анализу женску перспективу и позиционирајући жену у њихово средиште. Тој тематици посвећено је више студија и монографија.

Божица Младеновић своја истраживања и промишљања прошлости смешта у ратно време, било да пише о женама у Топличком устанку, или пак прати судбине жена у рату.⁴⁶

Књига *Women and Yugoslav Partisans: A History of World War II Resistance*, ауторке Јелене Батинић, пропитује и анализира учешће жена у партизанском покрету, пружајући слику родних односа, али и сећања на партизанке.⁴⁷

Друштвеним положајем жене у ратним условима и под окупацијом, учешћем жена у равногорском и народноослободилачком покрету, те различитим секвенцама из окупационе стварности, бавила се Љубинка Шкодрић у докторској тези *Положај жене у окупираној Србији 1941–1944*, усмеравајући истраживачки интерес, поред осталог и на ситуације појединих жена, њихова искуства и индивидуалне праксе.⁴⁸

Истраживањем које је фокусирано на културни живот Београда у раздобљу између два светска рата, његову друштвену историју, пратећи развитак Удружења пријатеља уметности „Цвијета Зузорић”, Радина Вучетић, поред осталог, указује и на путеве еманципације жена у том времену.⁴⁹

Родни односи и родне политике у контексту социјализма и послератне југословенске стварности, друштвени идентитет, те позиција жена у владајућем дискурсу, али и свакодневном животу, проучавани су у неколико монографија објављених у Србији у последње две деценије.

Пут партизанки, од учешћа у рату, те њихову друштвену еманципацију у времену непосредно након ослобођења, током обнове земље, раздобље Ин-

⁴⁵ Isić, Momčilo, *Seljanka u Srbiji u prvoj polovini 21 veka*, Београд 2008.

⁴⁶ Младеновић, Божица, *Жена у Топличком устанку 1917*, Београд 1996; *Породица у Србији у Првом светском рату*, Београд 2006; *Судбина жене у рату: Поса Пантић (1891–1945)*, Београд 2012.

⁴⁷ Batinić, Jelena, *Women and Yugoslav Partisans: A History of World War II Resistance*, Cambridge University Press, 2015.

⁴⁸ Љубинка Шкодрић, *Положај жене у окупираној Србији 1941–1944*, докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Београд 2015.

⁴⁹ Вучетић, Младеновић, Радина, *Европа на Калемегдану. „Цвијета Зузорић“ и културни живот Београда 1918–1941*, Београд 2003.

формбироа и дестаљинизације, до почетака доба самоуправљања, прати Ивана Пантелић у књизи *Партизанке као грађанке, друштвена еманципација партизанки у Србији 1945–1953*.⁵⁰ У фокусу истраживања биле су неке од учесница партизанског покрета, после рата на појединим државним и партијским функцијама. Књига није заснована само на архивској грађи већ садржи и интервјуе са 14 учесница партизанског покрета.

Истраживања друштвеног положаја жене у Србији у другој половини 20. века, основна обележја и особености њеног социоекономског статуса, сагледани са аспекта правних, образовних, економских индикатора, стајне су тачке анализе у књизи Вере Гудац Додић, *Жена у социјализму*.⁵¹ Процеси еманципације жене у раздобљу социјализма, њихова упоришта, али и ограничења, тражена су у различитим сегментима живота жене. Књига укључује и анализу сфера приватности жене, брака и породице, здравствене заштите, али и учешће жена у политичком и јавном животу.

У књизи исте ауторке, *Life in Serbia, Through the Eyes of Women*⁵², централну позицију заузимају слике живота жене у урбаним и руралним просторима у Србији у контексту социјалистичке стварности и постсоцијалистичког времена, те компарација доминантних пракси везаних за родне односе у селу и у граду.

Јавна слика Јованке Броз, односно начини на које је она креирана у доба социјализма, од удаје за Јосипа Броза па до његове смрти, када је прва другарица у медијима углавном идентификована као Брозова супружница „његова пратња”, а потом и од 1980. године, у времену у којем се репрезентација и слика о њој у јавности мења и рефлектује промене друштвеног контекста, у средишту је интересовања Иване Пантелић и централно место анализе у књизи *Успон и пад „прве другарице” Југославије: Јованка Броз и српска јавност 1952–2013*.⁵³

Попут Неде Божиновић, која је као правница написала историјску студију о женском питању у Србији током два века и својим истраживањем оставила неизбрисив траг у новој историјској дисциплини, још један пример истраживачице која по вокацији није историчарка, а која се бави историјом жена и женског покрета на овим просторима у 20. веку, ауторка више студија из ове области је Гордана Стојаковић. Монографија коју је посветила штампи Антифашистичког фронта жена темељи се на аналитичком ишчитавању текстова објављених у

⁵⁰ Pantelić, Ivana, *Partizanke kao građanke, društvena emancipacija partizanki u Srbiji 1945–1953*, Београд 2011.

⁵¹ Гудац Додић, Вера, *Жена у социјализму*, Београд 2006.

⁵² Gudac Dodić, Vera, *Life in Serbia, Through the Eyes of Women*, Belgrade 2014.

⁵³ Пантелић, Ивана, *Успон и пад „прве другарице” Југославије: Јованка Броз и српска јавност 1952–2013*, Београд 2018.

листовима чији је издавач био, у односу на друштвени контекст, доминантне улоге жена, те доминантне теме.⁵⁴

Поред студија у којима се проучавају друштвене и политичке трансформације у Србији након Другог светског рата и њихова рефлексија на друштвени статус и живот жене, промене које им је доносила, треба поменути и одбрањену магистарску тезу Мирјане Станишић, на Филозофском факултету у Београду, *Друштвени положај жене у Србији 1944–1952*.⁵⁵ Знања из историје жена, проширује још једна магистарска теза одбрањена на Филозофском факултету, посвећена историји штампе, *Женско питање у београдској штампи и периодичи 1918–1941*, Светлане Стефановић.⁵⁶

Зборници у 21. веку

Међу зборницима објављеним у првој деценији овог века са становишта историографије о „женском питању” неколицина има изузетан значај за развој женске историје. Зборник радова посвећен родним односима, овог пута на ширем подручју, у Југоисточној Европи, приредили су Мирослав Јовановић и Слободан Наумовић, у склопу едиције Удружења за друштвену историју, Идеје, 4. Наслов зборника *Gender Relations in South Eastern Europe: Historical Perspectives on Womanhood and Manhood in 19th and 20th Century*,⁵⁷ усмерава анализе 20 прилога, поред уводних разматрања, који га сачињавају. Текстови су у зборнику структурирани у три целине, односно поглавља, а многи прилози третирају родне односе у контексту Србије и Југославије.

Четврти у низу зборника радова *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, посвећен је тематици жена и деце у прошлости.⁵⁸ Истраживања су смештена у различите временске периоде и пружају увид у поједине аспекте положаја жена и деце у различитим областима живота. Текстови прате токове модернизацијских процеса у Србији (Латинка Перовић), путеве еманципације и друштвени положај жене 1945–2000 (Вера Гудац Додић), потчињеност жена мушкарцу у систему вредности патријархалне породице и патријархалне тра-

⁵⁴ Stojaković, Gordana, *Rodna perspektiva u novinama Antifašističkog fronta žena (1945–1953)*, Novi Sad 2012.

⁵⁵ Станишић, Мирјана, *Друштвени положај жене у Србији 1944–1952*, магистарска теза, Филозофски факултет Универзитета у Београду, Београд 2003.

⁵⁶ Светлана Стефановић, *Женско питање у београдској штампи и периодичи 1918–1941*, магистарска теза, Филозофски факултет Универзитета у Београду, Београд 2000.

⁵⁷ *Gender Relations in South Eastern Europe: Historical Perspectives on Womanhood and Manhood in 19th and 20th Century*, Miroslav Jovanović, Slobodan Naumović, (Едс) Удружење за друштвену историју-идеје 4, Београд 2002.

⁵⁸ *Žene i deca, Srbija u modernizacijskim procesima XIX i XX veka*, 4, ur. Latinka Perović, Београд 2006.

диције на селу између два светска рата (Момчило Исић), стање здравље жена и деце у Србији почетком 20. века (Дубравка Стојановић), установе за бригу о деци у ФНРЈ (Сања Петровић Тодосијевић), култ владара као најтрајнији образац васпитавања деце (Оливера Милосављевић), свет детињства код Срба у записима П. А. Ровинског (Андреј Шемјакин), школовање деце у верским школама у Србији (Радмила Радић), те поређење генерација у Србији 19. века: очеви и синови (Александра Вулетић). Фокусирани/е на друштвени положај жене и деце у прошлости, текстове у зборнику махом су писали историчари/ке.

Годину дана касније објављен је зборник који је приредио Милан Ристовић, *Приватни живот код Срба у двадесетом веку*,⁵⁹ четврти том у низу књига које су се бавиле историјом приватности на овим просторима. Поједини текстови у књизи, анализирајући приватност у различитим сегментима и областима, истовремено припадају женској историји, или се преплићу са њом. О просторима приватности жене сазнајемо не само на основу оних радова који су томе тематски посвећени већ они прожимају и многе друге текстове у књизи.

Иностране ауторке и женска историја у контексту Србије и Југославије

Међу иностраним ауторкама које су се бавиле темама историје жена, те родне историје у контексту Југославије и Србије, указали би на радове Кјаре Бонфиљоли (Chiara, Bonfiglioli),⁶⁰ која било да проучава прву феминистичку конференцију одржану под окриљем социјализма, у Београду, Антифашистички фронт жена, или текстилне раднице у Југославији, пропитује друштвену еманципацију и позиционирање жене у социјалистичком, али и постсоцијалистичком времену. У њеним текстовима доминира транснационална истраживачка перспектива. Теме из историје жена и рода у Југославији биле су у средишту интересовања и других историчарки из иностранства. Жофиа Лоранд (Zsófia Lóránd), у својој најновијој монографији пише историју феминизма у Југославији седамдесетих и осамдесетих година прошлог века, доводећи у први план феминистичку критику родних политика социјалистичке државе, односно ема-

⁵⁹ *Приватни живот код Срба у двадесетом веку*, приредио Милан Ристовић, Београд 2007.

⁶⁰ Bonfiglioli, Chiara, *Women and Industry in the Balkans: The Rise and Fall of the Yugoslav Textile Sector*. I.B. Tauris, London, 2019; „Биографије активисткиња АФŽ-а: интерсекционална анализа женског деловања“. *Izgubljena revolucija, АФŽ између мита и заборавља*, ур. Андреја Дуганджић, Тјана Окић, Сарајево, 2016; *Belgrade, 1978. Remembering the conference „Другарка Жена. Женско питање – Нови приступ?“*/ „Comrade Woman. The Women’s Question: A New Approach?“ thirty years after, Utrecht University, Faculty of Arts – Womens Studies, Research Master „Gender and Ethnicity“, Year 2007/2008, Utrecht, August 2008, i dr.

нципације жене у социјализму, њених домета и ограничења.⁶¹ У новије време на појединим страним универзитетима одбрањене су докторске дисертације које се баве питањима из родне историје на овим просторима, а неке су касније и објављене.⁶²

Закључак

Студије и истраживања у чијем фокусу су теме из историје жена, те родни идентитети, која на иновативније или конвенционалније начине приступају пропитивању и артикулисању различитих, ужих или ширих тема из ове историјске дисциплине, у протекле две деценије и на овим просторима имају нешто бржи развитак. Деведесетих година двадесетог века женска историја као ново сазнајно и истраживачко поље постепено постаје интригантна и за домаће ауторе/ке, све више је препознат њен значај, да би у 21. веку истраживачки интерес према женским темама, те промишљање прошлости из женске перспективе било у средишту многих радова. Летимичан преглед објављених књига у српској историографији посвећених овим темама и разноврсност обрађених тема сведоче о ширини историјских анализа које су произвеле. Интересовање за њихово проучавање још више би се уочавало да смо у текст уврстили и мање радове и све ауторке које их потписују. Укључивање приређених књига, чланака из женске и њој блиске, родне историје који су објављени у часописима, текстова изложених на разним конференцијама итд, својом бројношћу превазишло би оквире и обим једног чланка.

Извори и литература:

- Бараћ, Станислава, *Феминистичка контрајавност. Жанр женског портрета у српској периодици 1920–1941*, Београд 2015.
- Batinić, Jelena, *Women and Yugoslav Partisans: A History of World War II Resistance*, Cambridge University Press, New York 2015.
- Blagojević Hjuson, Marina, *Sutra je bilo juče: prilog društvenoj istoriji žena u drugoj polovini 20. veka u Jugoslaviji*, Novi Sad 2015.

⁶¹ Zsófia Lóránd, *The Feminist Challenge to the Socialist State in Yugoslavia*, Palgrave Macmillan 2018.

⁶² Simić, Ivan, *Soviet Influences on Postwar Yugoslav Gender Policies*, Palgrave Macmillan 2018; Miškovska Kajevska, Ana, *Feminist Activism at War. Belgrade and Zagreb Feminists in the 1990s*, New York & London: Routledge, 2017; Bogic, Anna, *Our Bodies, Our Location: The Politics of Feminist Translation and Reproduction in Post-socialist Serbia*, Institute of Feminist and Gender Studies Faculty of Social Sciences University of Ottawa, Canada 2017, Doctoral dissertation.

- Blagojević, Marina, „Ženske studije na Beogradskom univerzitetu“ u: Blagojević, Marina, ur. *Ka vidljivoj ženskoj istoriji – ženski pokret u Beogradu tokom 90-ih*, Beograd 1998.
- Božinović, Neda, *Žensko pitanje u Srbiji u XIX i XX veku*, Beograd 1996.
- Bok, Gizela. *Žena u istoriji Evrope*, Beograd 2005.
- Bogic, Anna, *Our Bodies, Our Location: The Politics of Feminist Translation and Reproduction in Post-socialist Serbia*, Institute of Feminist and Gender Studies Faculty of Social Sciences University of Ottawa, Canada, 2017, Doctoral dissertation.
- Bonfiglioli, Chiara, *Belgrade, 1978, Remembering the conference „Drugarica Žena. Žensko pitanje - Novi pristup?“ / „Comrade Woman. The Women’s Question: A New Approach?“ thirty years after*; Utrecht University, Faculty of Arts – Womens Studies, Research Master „Gender and Ethnicity”, Year 2007/2008, Utrecht 2008.
- Bonfiglioli, Chiara, „Biografije aktivistkinja AFŽ-a: intersekcionalna analiza ženskog delovanja“, *Izgubljena revolucija, AFŽ između mita i zaborava*, ur. Andreja Dugandžić, Tijana Okić, Sarajevo 2016.
- Bonfiglioli, Chiara, *Women and Industry in the Balkans: The Rise and Fall of the Yugoslav Textile Sector*. I.B. Tauris, London 2019.
- Вулетић, Александра, *Породица у Србији средином 19. века*, Београд 2002.
- Вулетић, Александра, *Брак у Кнежевини Србији*, Београд 2008.
- Вучетић, Младеновић, Радина, *Европа на Калемегдану. „Цвијета Зузорић“ и културни живот Београда 1918–1941*, Београд 2003.
- Гудац Додић, Вера, *Жена у социјализму*, Београд 2006.
- Gudac Dodić, Vera, *Life in Serbia, Through the Eyes of Women*, Beograd 2014.
- Гудац Додић, Вера; Исић, Момчило, *Жена је темељ куће. Жена и породица у Србији током двадесетог века*, Београд 2011.
- Dojčinović-Nešić, Biljana, *Ginokritika: Rod i proučavanje književnosti koju su pisale žene*, Beograd 1993.
- Dojčinović, Biljana, *Susreti u tami: Uvod u čitanje Virdžinije Vulf*, Beograd 2011.
- Dojčinović-Nešić, Biljana, „Centar za ženske studije, istraživanje i komunikaciju“ u: *Ka vidljivoj ženskoj istoriji – ženski pokret u Beogradu tokom 90-ih.*, Beograd 1998.
- Dijanić Dijana, Merunka Golubić Mirka, Nijemčić Iva, Stanić Dijana, *Ženski biografski leksikon, Sjećanje žena na život u socijalizmu*, Zagreb 2004.
- Ђорђевић Црнобрња, Јадранка, *Наслеђивање између обичаја и закона*, Београд 2011.
- Erlich, St. Vera, *Jugoslovenska porodica u transformaciji*, Zagreb 1971.
- Zaharijević, Adriana, *Postajanje ženom*, Beograd 2010.
- Isić, Momčilo, *Seljanka u Srbiji u prvoj polovini 21 veka*, Beograd 2008.
- Jambrešić-Kirin, Renata, *Dom i svijet: o ženskoj kulturi pamćenja*, Zagreb 2008.
- Jambrešić-Kirin, Renata, Škokić Tea, *Između roda i naroda*, Zagreb 2004.
- Kazer, Karl, *Porodica i srodstvo na Balkanu. Analiza jedne kulture koja nestaje*, Beograd 2002.
- Кецман, Јованка, *Жене Југославије у радничком покрету и женским организацијама 1918–1941*, Београд 1978.

- Lóránd, Zsófia, *The Feminist Challenge to the Socialist State in Yugoslavia*, Palgrave Macmillan 2018.
- Љушић, Радош, *Кнегиња Љубица*, Београд 2013.
- Majls, Rozalind, *Ko je spremio Tajnu večeru? Ženska istorija sveta*, Београд 2012.
- Marković, J. Peđa, *Beograd i Evropa 1918–1941*, Београд 1992.
- Марковић, Ј. Предраг, *Београд између Истока и Запада 1948–1965*, Београд 1996.
- Marković, J. Predrag, „Istriografija i seksualnost (polnost): skica za istoriju jedne discipline”, *Istorija 20. veka*, 2/2017.
- Malešević, Miroslava, *Žensko. Etnografski aspekti društvenog položaja žene u Srbiji*, Београд 2007.
- Милић, Анђелка, *Жене, политика, породица*, Београд 1994.
- Milić, Anđelka, *Ženski pokret na raskršću milenijuma. Izveštaj o empirijskom istraživanju u Srbiji i Crnoj Gori*, Београд 2002.
- Milić, Anđelka, „Patrijarhalni poredak, revolucija i saznanje o položaju žene“, *Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka*, 2, *Položaj žene kao merilo modernizacije*, ur. Latinka Perović, Београд 1998.
- Митерауер, Михаел, *Кад је Адам копао а Ева прела: историјско-антрополошки одгледи из прошлости европске породице*, Београд 2001.
- Miškovska Kaјevska, A, *Feminist Activism at War. Belgrade and Zagreb Feminists in the 1990s*, New York & London: Routledge 2017.
- Младеновић, Божица, *Жена у Топличком устанку 1917*, Београд 1996.
- Младеновић, Божица, *Породица у Србији у Првом светском рату*, Београд 2006.
- Младеновић, Божица, *Судбина жене у рату: Роса Пантић (1891–1945)*, Београд 2012.
- Павићевић, Александра, *На удару идеологија. Брак, породица и полни морал у Србији у другој половини 20. века*, Београд 2006.
- Pantelić, Ivana, *Partizanke kao građanke: društvena emancipacija partizanki u Srbiji 1945–1953*, Београд 2011.
- Пантелић, Ивана, *Успон и пад „прве другарице” Југославије: Јованка Броз и српска јавност 1952–2013*, Београд 2018.
- Pantelić, Ivana, Dojčinović, Biljana, „Women’s and Gender History: The Case of Serbia”, in *Clio on the Margins: Women’s and Gender History in Central, Eastern and Southeastern Europe* (Part One), *Aspasia* Vol. 6, 2012.
- Rajković, M. Ljubica, *Društveni položaj sela, seoskih porodica i seoskih žena u centralnoj Srbiji*, Београд 2014.
- Ryan, P. Mary, „Ženska historija ulazi u vrijeme koje neće biti tako burno“ *Pro Tempore* 6/7 *Eseji, članci i rasprave*, Zagreb 2009, (preveo Tomislav Brandolica).
- Simić, Ivan, *Soviet Influences on Postwar Yugoslav Gender Policies*, Palgrave Macmillan, 2018.
- Спасовић, Б. Ивана, *Злата вредне: образовање женске деце у Јужном Банату од 1874. до 1918. године*, Панчево 2014.

- Stolić, Ana, „Od istorije žena do rodne istorije”, u: Gizela Bok, *Žena u istoriji Evrope*, Београд 2005.
- Столић, Ана „Од политике ка новим научним дисциплинама: женска и родна историја”, у: *Хуманизација Универзитета I*, зборник радова, Филозофски факултет, Ниш 2013.
- Столић, Ана, *Краљица Драга*, Београд 2000.
- Столић, Ана, *Краљица Драга Обреновић*, Београд 2009.
- Столић, Ана, *Сестре Српкиње: појава покрета за еманципацију жена и феминизма у Краљевини Србији*, Београд 2015.
- Stojaković, Gordana, *Rodna perspektiva u novinama Antifašističkog fronta žena (1945–1953)*, Novi Sad 2012.
- Станишић, Мирјана, *Друштвени положај жене у Србији 1944–1952*, магистарска теза, Филозофски факултет Универзитета у Београду, Београд 2003.
- Sklevicky, Lidia, *Konji, žene, ratovi*, odabrala i priredila Dunja Rihtman Augustin, Zagreb 1996.
- Тодић, Миланка „Нова жена или робињица луксуза: насловне стране женских часописа у Србији (1920–1940)”, *Зборник музеја примењених уметности 4/5, 2008/2009*.
- Todić, Milanka, „*Potrošačka kultura u izgradnji: predstava žene u štampanim reklamama (1900–1940)*” u: Zbornik Matice srpske za likovne umetnosti 2010.
- Тодић, Миланка, „Герда Таро и Роберт Капа на насловним странама ревије Жена данас”, *Годишњак за друштвену историју*, 1/2018.
- Томпсон, Пол, *Глас прошлости*, Београд 2012.
- Trgovčević, Ljubinka „O studentkinjama iz Srbije na stranim univerzitetima do 1914. godine”, *Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka, 2. Položaj žene kao merilo modernizacije*, Institut za noviju istoriju Srbije, Београд 1998.
- Трговчевић, Љубинка, *Краљица Наталија Обреновић, Моје успомене* (пр.) Београд, 1999.
- Трговчевић Митровић, Љубинка, „Школовање девојака у Србији у 19. веку”, *Образовање код Срба кроз векове*, Завод за уџбенике и наставна средства, Друштво историчара Србије, Историјски институт, Београд 2003.
- Шкодрић, Љубинка, *Положај жене у окупираној Србији 1941–1944*, докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Београд 2015.
- Gender Relations in South Eastern Europe: Historical Perspectives on Womanhood and Manhood in 19th and 20th Century*, Miroslav Jovanović, Slobodan Naumović, (Едс) Udruženje za društvenu istoriju-ideje 4, Београд 2002.
- Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka, 2. Položaj žene kao merilo modernizacije*, ur. Latinka Perović, Institut za noviju istoriju Srbije, Београд 1998.
- Žene i deca, Srbija u modernizacijskim procesima XIX i XX veka, 4*, ur. Latinka Perović, Helšinske sveske, br 23, Београд 2006.
- Приватни живот код Срба у двадесетом веку*, приредио Милан Ристовић, Београд 2007.
- Жене Србије у Ноб-у*, група аутора, ур. Боса Цветић, Београд 1975.

Књиженство, часопис за студије књижевности, рода и културе.

Andelka Milić, „Žensko pitanje u Srbiji u XIX i XX veku”, *Ženske studije*, broj 5-6, Centar za ženske studije, Beograd. <https://www.zenskestudie.edu.rs/izdavastvo/elektronska-izdanja/casopis-zenske-studije/zenske-studije-br-5-6/230-zensko-pitanje-u-srbiji-u-xix-i-xx-veku>.

Summary

Dr Vera Gudac Dodić

Once again, on the Development of Women's History in Serbia

Interdisciplinarity, immanent to women studies, also marked the ways of acquiring knowledge of past events from the women's perspective. The pronounced interdisciplinarity in the approach and research of that topic has conditioned the combining of methods of various academic disciplines and their intertwining. The accent in the article is on the studies which were especially significant in the rooting of women's history in Serbia and the bases of many future researches in this area. In the nineteen-nineties, women's history, as a new cognitive and research field, gradually becomes more intriguing for domestic authors too, its importance is increasingly recognized, making it so that the research interest towards women's topics, and thus interpretations of the past from the women's perspective, are in the centre of many works in the 21st century. Their volume, diversity of topics and researched segments from the lives of women, female practice, and women's experiences in the past confirm the growing interests for examining women's and gender history in this region. Some of the topics from the history of women in Yugoslav were in the centre of interest of foreign historians, too.

Key words: Women's history, academic discipline, interdisciplinarity, development, historiography.